

Hölö–Pilkrog

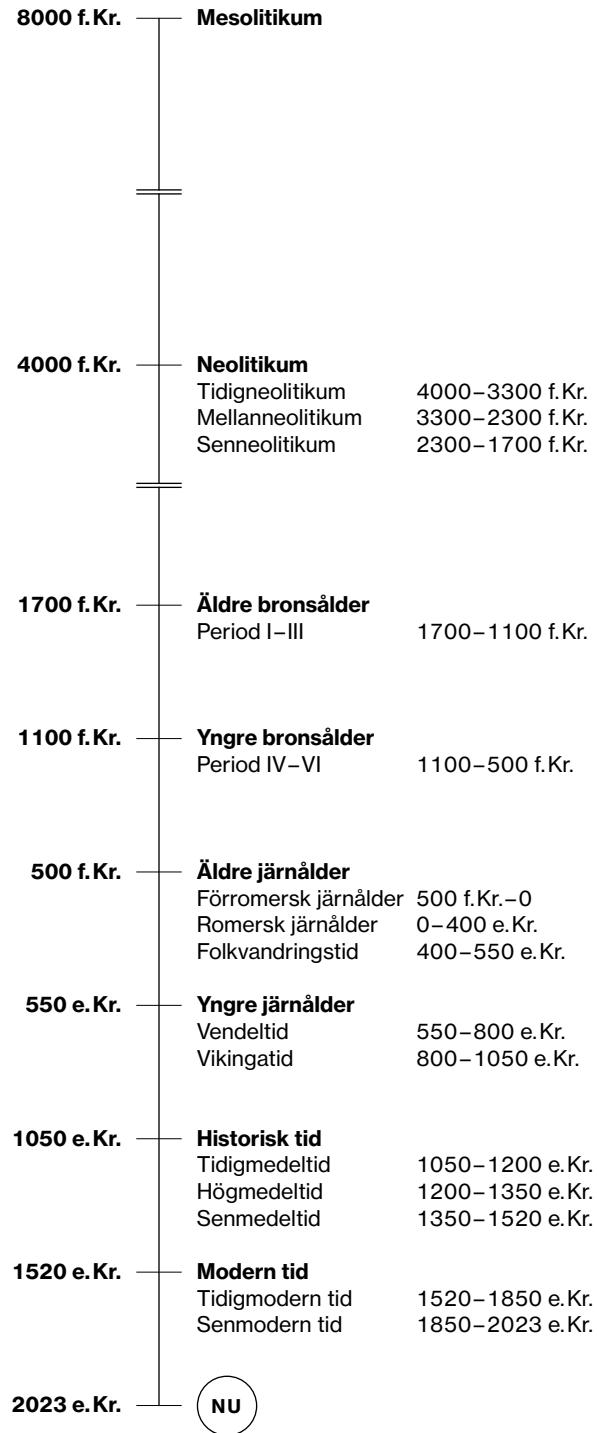
Boplatslägen i åkermark

Arkeologisk utredning etapp 2

L2023:4585, L2023:4586 och L2023:6618
Smedsta 1:4 m.fl.
Ytterjärna och Hölö socknar
Södertälje kommun
Stockholms län
Södermanland

REIDAR MAGNUSSON

ARKEOLOGISK
PERIODINDELNING
FRÅN
STENÅLDER
TILL
NUTID

Hölö–Pilkrog

Boplatslägen i åkermark

Arkeologisk utredning etapp 2

L2023:4585, L2023:4586 och L2023:6618

Smedsta 1:4 m.fl.

Ytterjärna och Hölö socknar

Södertälje kommun

Stockholms län

Södermanland

REIDAR MAGNUSSON

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB

STIFTELSEN KULTURMILJÖVÅRD
PILGATAN 8 D
721 30 VÄSTERÅS

Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

WWW.KMMD.SE

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2023

OMSLAG

Runsten L2014:6479 belägen några hundra meter söder om objekt 5. Foto Reidar Magnusson.

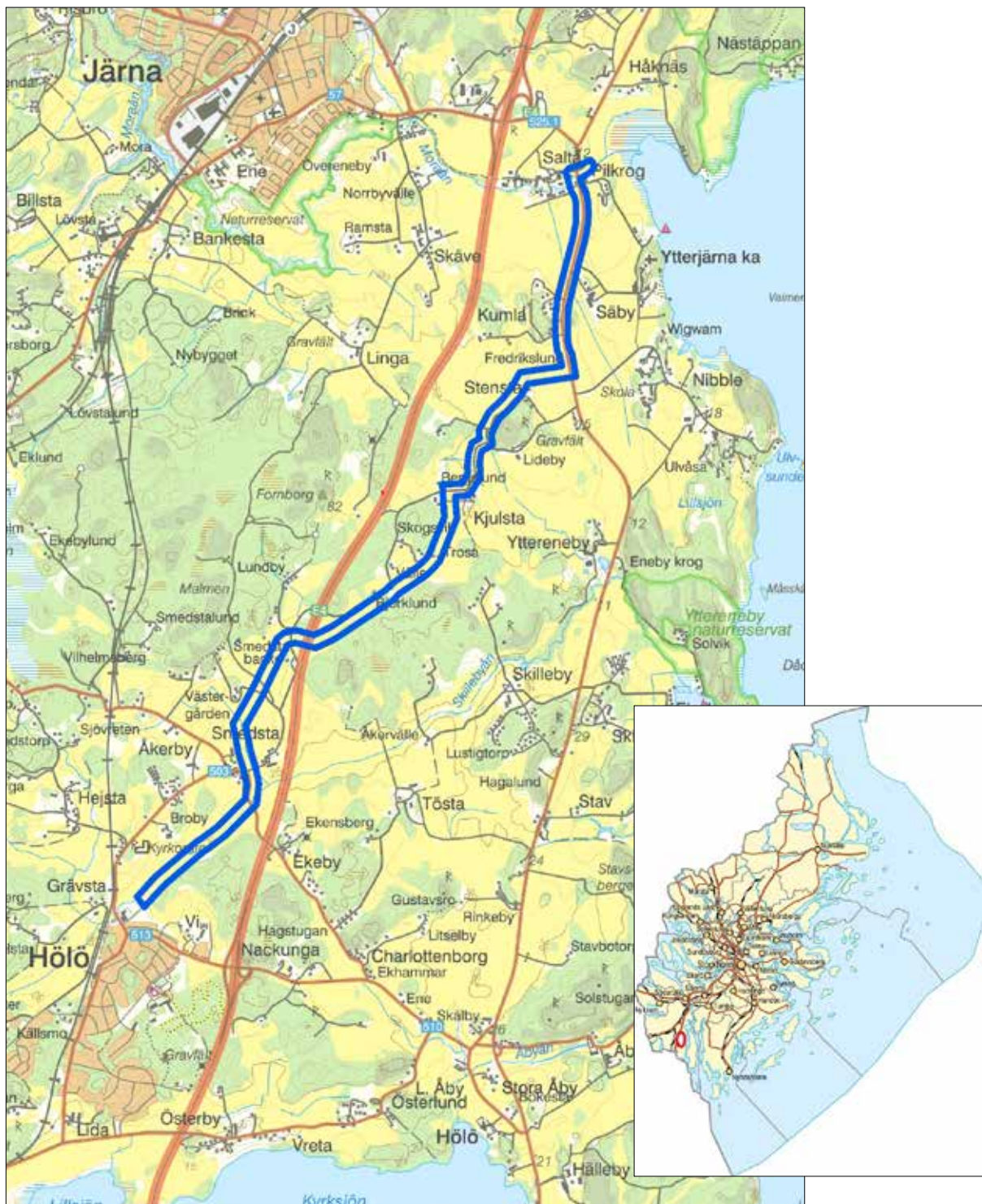
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 5112605, 5113872 och 5114518.

ISBN 978-91-8041-187-5

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Antikvarisk bakgrund	6
Syfte	6
Metod och genomförande	6
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Utredningsobjekt	7
Utredningsresultat	10
Tolkning och utvärdering	13
Referenser	14
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Bilagor	15
Bilaga 1. Schakttabell	15
Bilaga 2. Anläggningstabell	16
Bilaga 3. Fyndtabell	16
Bilaga 4. Schaktplaner	17

Figur 1. Utredningsområdet markerat med en blå polygon. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har under september 2023 genomfört en arkeologisk utredning etapp 2 längst med en 7,5 kilometer lång och 50 meter bred sträcka i Ytterjärna och Hölö socknar i Södertälje kommun, Stockholms län. 14 objekt i form av boplatslägen kom att utredas med hjälp av sökschakt upptagna med grävmaskin, sammanlagt togs 45 schakt upp. Resultatet från utredningen sammanfattas i tabell 1.

Tre nya fornlämningar: L2023:6618 och L2023:4585, båda boplatslämning övrig, samt L2023:4586, härd, registrerades i Kulturmiljöregistret (KMR).

Objekt	Antal schakt	Antikvarisk bedömning
1	2	Ej fornlämning
2	2	Ej fornlämning
3	5	Ej fornlämning
4	3	Ej fornlämning
5	3	Fornlämning. L2023:6618 <i>boplatslämning övrig</i>
6	3	Ej fornlämning
7	3	Ej fornlämning
8	4	Ej fornlämning
9	3	Fornlämning. L2023:4585 <i>boplatslämning övrig</i>
10	2	Ej fornlämning
11	1	Fornlämning. L2023:4586 <i>härd</i>
12	8	Ej fornlämning
13	2	Ej fornlämning
14	2	Ej fornlämning

Tabell 1. De utredda objekten och deras antikvariska bedömning efter avslutad utredning.

Antikvarisk bakgrund

I Ytterjärna och Hölö socknar i södra Södertälje kommun, Stockholms län, har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) genomfört en arkeologisk utredning etapp 2 längst med en 7,5 kilometer lång och 50 meter bred sträcka där Telge Nät AB (företagaren) avser att nedlägga en ny tryckavloppsledning. Utredningen omfattar de 14 boplatslägena som pekades ut under utredningens etapp 1 (Runeson 2023). Länsstyrelsen i Stockholms län fattade beslut i ärendet och företagaren stod för kostnaderna. Utredningen genomfördes under 12–19 september 2023.

Syfte

Utredningens etapp 2 syftade till att avgöra om de boplatslägen som pekades ut vid utredningens etapp 1 (Runeson 2023) var fornlämningar eller inte. Resultatet skulle kunna användas vid länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning i ärendet. Det skulle även tjäna som underlag vid eventuella vidare arkeologiska åtgärder samt för företagarens planering.

Metod och genomförande

Samtliga boplatslägen kunde utredas med maskingrävda sökschakt, en mindre bandburen grävmaskin användes. Minst en procent av de utpekade lägena avbanades vid denna schaktning. Matjorden banades skiktvis ner till opåverkad marknivå. Schakten förlades i första hand baserat på mikrotopografen, i andra hand för att få en bra täckning av objektet.

Påträffades anläggningar under matjorden rensades de med handredskap och dokumenterades i plan med foto och textbeskrivning. Foton togs även på schakt, översikter över omgivningarna samt arbetets fortskridande. Påträffade fynd bedömdes i fält och återdeponerades, två undantag gjordes från detta då fynd togs till vara för ytterligare bedömning. Vid utredningen planerades det inte för några naturvetenskapliga analyser. Samtliga schakt, anläggningar och betydande terrängelement mättes in med RTK-GPS. Efter avslutad utredning lades samtliga schakt igen.

Figur 2. Schaktning vid objekt 12, från söder. Foto Ruth Rudenlöv.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet består i huvudsak av åkermark belägen i Moraåns och Skillebyåns dalgångar och sammanfaller delvis med undersökningsområdet för Ostlänken. Höjden över havet är mellan 5 och 35 meter. Områdets fornlämningsbild består av lämningar från bronsålder till historisk tid. Främst är bronsålder framträdande i form av den närbelägna Lingaristningen (L2013:2050) och Eneboplatsen (L2013:1515 m.fl.). De ligger dock lite högre i landskapet än flera av de nu aktuella boplatslägena vilket gör att de kan förväntas innehålla ett större inslag av järnålder. Flera gravfält som främst hör till järnålder finns i närområdet exempelvis L2016:2854, L2016:3003 och L2016:3176. För en utförlig genomgång av natur- och kulturmiljön se rapporten för utredningens etapp 1 (Runeson 2023).

Vid denna utrednings etapp 2 var 14 boplatslägena aktuella för utredningsgrävning. Av dessa var 13 järn- och bronsålderslägena medan ett (objekt 6) var ett läge för medeltid och historisk tid. Två av boplatslägena för järnålder bedömdes också kunna innehålla söderplöjda gravar (objekt 5). I huvudsak förväntades boplatstanläggningar i form av härdar, stolphål och gropar.

Utredningsobjekt

De 14 objekten beskrevs enligt nedan i utredningens etapp 1 (Runeson 2023).

Objekt 1. Boplatsläge, 85×55 m (N–S). Belägen väster om större väg i åkermark (i vall) kring en mindre uppstickande häll. Från hällen, som är kraftigt vittrad, sluttar marken mot söder och väster. Relativt tydligt topografiskt läge. Brons- och järnåldersläge.

Objekt 2. Boplatsläge, 80×40 m (N–S). Belägen i åkermark (sådd) väster om större väg mitt emot bebyggelse. Ligger på en mindre höjd i en västsluttning. Tydligt topografiskt läge. Järnåldersläge.

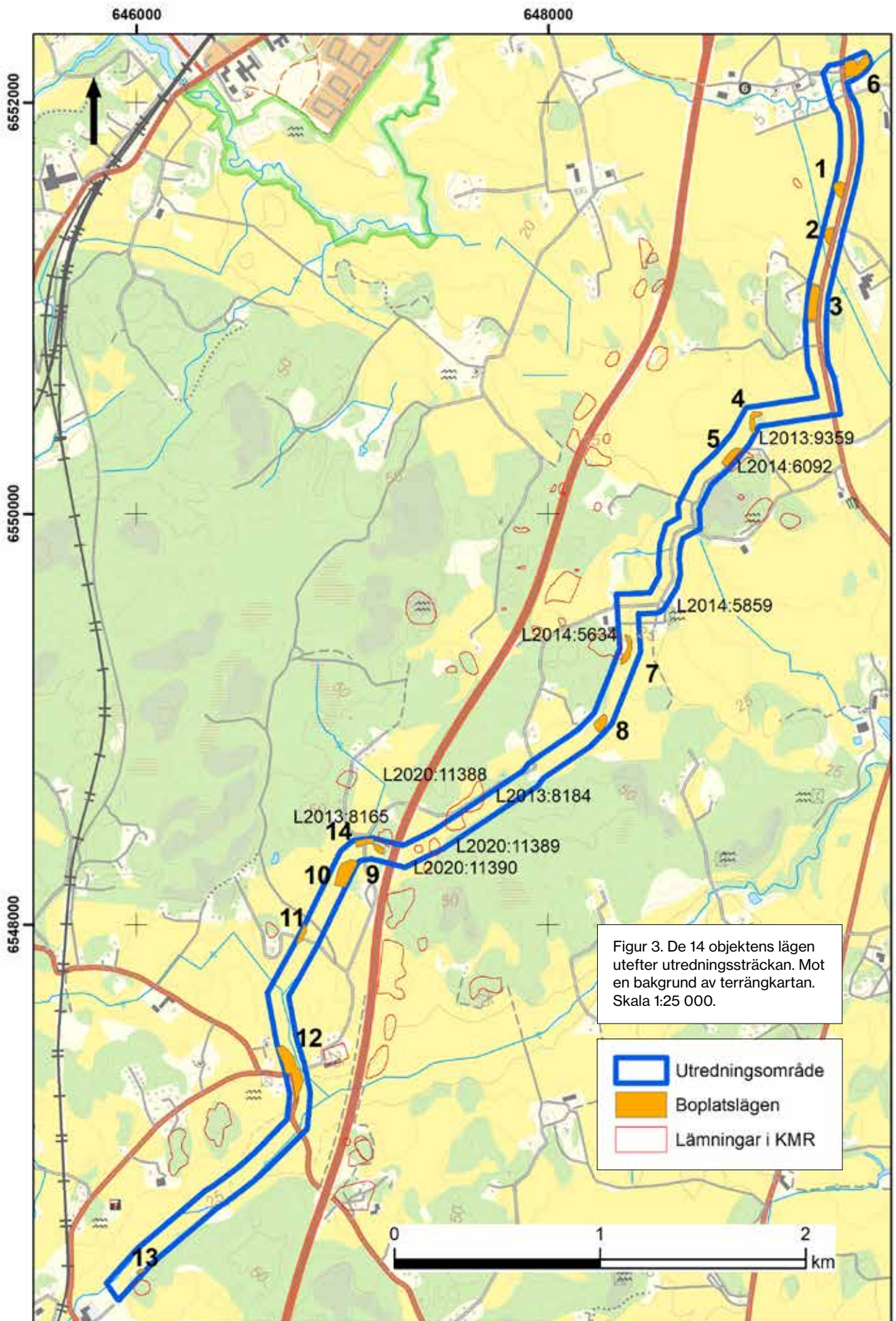
Objekt 3. Boplatsläge, 165×70 m (N–S). Belägen i åker/hagmark delvis svagt sluttande mot öster. Åkern är sådd på västra sidan vägen och betad öster om vägen. Ligger mellan större högt impediment med en minst 10 meter hög bergsvägg i öster och en skogig höjd i väster. Läget är mycket väl skyddat mot vind och bergsväggen i öster kan betraktas som ett landmärke i landskapet. Brons- och järnåldersläge.

Objekt 4. Boplatsläge, 100×50 m (N–S). Belägen i åkermark (vall). Väster om impediment med skålgropslokal, L2013:3959, och ett mindre impediment i norr. Svag västsluttning och en brantare sluttning mot öster i en smal passage mellan de två impedimenten. Brons-järnåldersläge.

Objekt 5. Boplatsläge, 110×30 m (N–S). Åkermark i vall. Direkt väster om stort gravfält, L2014:6092. Mycket svag västsluttning. Bra boplatsläge för järnålder. Möjligt läge för sönderplöjda gravar.

Objekt 6. Boplatsläge, 140×75 m (Ö–V). Belägen i åkermark i sydsluttning mot nedre loppet av en å. Läget bör ha varit gynnsamt under medeltid–historisk tid. De lägst liggande delarna är endast enstaka meter över nuvarande havsnivå.

Objekt 7. Boplatsläge, 145×55 m (N–S) och möjligt läge för bortplöjda gravar. Belägen i åkermark omedelbart öster om det stora gravfältet L2014:5684. Svag förhöjning som sluttar mot väster. Järnåldersläge. Sådd åker.

Figur 3. De 14 objekts lägen utefter utredningssträckan. Mot en bakgrund av terrängkartan. Skala 1:25 000.

- Utredningsområde
- Boplatslägen
- Lämningar i KMR

Objekt 8. Boplatsläge 90×55 m (N–S). Belägen i sydsluttande åkermark (sådd) i norr begränsat av ett höjdparti. I öster finns tomtmark och i väster finns skogsmark. I nordväst ligger ett mindre impediment med hällar. Brons- och järnåldersläge.

Objekt 9. Boplatsläge, 65×30 m (Ö–V). Åkermark (sådd). Direkt söder om fossil åkermark L2013:8165. Begränsas i norr av en tämligen brant lövträdsbevuxen skogsbacke medan gränsen mot söder är diffus. Järnåldersläge. Området är en del av ett stort boplatsläge (objekt 246) från Ostlänkens etapp 1 utredning (Beckman-Thor & Färjare 2015:30–31).

Objekt 10. Boplatsläge, 140×70 m (N–S). Norra delen av impedimentet för Smedsta backe och i norr och väster omgivande åkermark (sådd). Impedimentets norra del är bevuxen med gles lövskog. Kan vara en perifer del till ett större läge söder om utredningsområdet. Järnåldersläge.

Objekt 11. Boplatsläge, 100×25 m (NÖ–SV). Åkermark (vall). Cirka 100 meter öster om gravfältet L2016:2762. Svag sydöstsluttning. Svåravgränsat mot söder. Järnåldersläge.

Objekt 12. Boplatsläge, 285×60 m (N–S) i åker (plöjd) i svag sydöstsluttning mot mindre vattendrag. Öster om en mindre gård. Utgör den sydligaste delen av det från Ostlänkens utredning etapp 1 mycket vidsträckt boplatsläget objekt 265 (Beckman-Thor & Färjare 2015:30–31).

Objekt 13. Boplatsläge, 65×20 m (NÖ–SV). Röjt område i kanten av en skogig bergshöjd gränsande mot lägre åkermark. Sluttning mot nordöst och god överblick över landskapet. Möjligt aktivitetsområde äldre järnålder.

Objekt 14. Boplatsläge, 85×25 m (Ö–V), relativt stenfri västsluttning med större block. Terräng: V-sluttning från bergshöjd. Beväxt med hassel. På samma bergshöjd finns stensträngar. Södra delen av objekt 244 i Ostlänksutredning etapp 1 (Beckman-Thor & Färjare 2015:30–31).

Figur 4. Objekt 4 från sydöst. Foto Andreas Forsgren.

Utredningsresultat

Totalt togs 45 schakt om 954 m² upp fördelat på de 14 objekten. Jordmånen var lera vid samtliga objekt utom i delar av objekt 7 och 8 där det fanns en varierande jordmån med inslag av morän och silt (bilaga 1). I tre av dessa schakt påträffades fornlämningar i form av anläggningar (bilaga 2).

Vid schaktning på objekt 5 beläget på nordsidan av ett gravfält påträffades två gropar, varav den ena (A228) hade ett oidentifierat föremål av smidesjärn i ytan (F2). Då anläggningarna inte kunde kopplas till gravfältet, även om de låg intill det, registreras det som en ny fornlämning. Ett kompletterande schakt intill det med groparna togs upp, där fanns inga ytterligare anläggningar. I ett schakt inom objekt 9 påträffades ett tydligt litet stenskott stolphål, i dess närhet fanns ytterligare en anläggning som bedömdes vara ett möjligt stolphål. Ett kompletterande schakt intill detta innehöll inga anläggningar. I schaktet på objekt 11 påträffades botten av en härd.

Detta innebär att tre nya fornlämningar registreras i KMR: L2023:4585 och L2023:6618, boplatzlämning övrig, samt L2023:4586, härd.

Objekt	Antal schakt	Schakt med indikation	Typ av indikation	Fornlämning
1	2	–	–	–
2	2	–	–	–
3	5	–	–	–
4	3	–	–	–
5	3	1	Två gropar (A228 och A240)	Fornlämning L2023:6618, boplatzlämning övrig
6	3	–	–	–
7	3	–	–	–
8	4	–	–	–
9	3	1	Ett stolphål (A314) och ett osäkert stolphål (A322)	Fornlämning L2023:4585, boplatzlämning övrig
10	2	–	–	–
11	1	1	En härd (A412)	Fornlämning L2023:4586, härd
12	8	–	–	–
13	2	–	–	–
14	2	–	–	–

Tabell 2. Sammanfattande tabell över utredningsgrävningens omfattning och resultat.

Förutom detta påträffades vid schaktning inom objekt 2 flintgods och en del av en kritpipa (F1) vilket är föremål som hamnat i matjorden under tidigmodern tid. Det visar på den kontinuitet i nyttjande av marken som finns vid Neder-Kumla, Säby.

Samtliga boplatzlägen förutom 5, 9 och 11 avfärdades som fornlämning som ett resultat av utredningsgrävningen.

Figur 5. Grop A228 där föremålet av smidesjärn (F2) påträffades, från norr. Platsen registrerades som L2023:6618 i KMR. Foto Reidar Magnusson.

Figur 6. Stolphål A314 från väster. Det registrerades som L2023:4585 i KMR. Foto Reidar Magnusson.

Figur 7. Hård A412 från söder. Det registrerades som L2023:4586 i KMR. Foto Reidar Magnusson.

Figur 8. Schakt 270 inom objekt 7, det enda som hade en jordmån av morän under matjorden, från norr. Foto Reidar Magnusson.

Tolkning och utvärdering

Utredningen resulterade i tre nyregistrerade fornlämningar. Arbetsföretagets art med styrd borrhning kan ha påverkat antalet nypåträffade lämningar eftersom områden med lerjordar valts ut för ledningsdragningen. Lerjordar har i området generellt färre fornlämningar jämfört med de väl-dränerade moränhöjderna. Dessa partier med morän har undvikits när ledningens dragningsplanerades då lera är mer lättarbetat vid styrd borrhning, vilket är den huvudsakliga metoden vid ledningsdragningen.

Referenser

- Beckman-Thor, K & Färjare, A. 2015. *Ostlänken. Delen Gerstaberget i Järna till länsgränsen i Tullgarn*. Arkeologisk utredning etapp 1. Ytterjärna, Överjärna och Hölö socknar, Södertälje kommun, Södermanland. Kraka kulturmiljö och Eldrun Arkeologi och landskap. Rapport 2015:1.
- Runeson, H. 2023. *I åkermark mellan Hölö och Pilkrog*. Arkeologisk utredning etapp 1. Broby 4:1 m.fl. Hölö och Ytterjärna socknar. Södertälje kommun. Stockholms län. Södermanland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2023:57.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM23095
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-35851-2023, 2023-08-15
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202300779
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning etapp 2
<i>Undersökningsperiod:</i>	12–19 september 2023
<i>Personal:</i>	Reidar Magnusson (projektledare) Andreas Forsgren Ruth Rudenlöv
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Stockholm
<i>Kommun:</i>	Södertälje
<i>Socken:</i>	Ytterjärna och Hölö
<i>Fastighet:</i>	Smedsta 1:4 m.fl.
<i>Fornlämning:</i>	L2023:4585, L2023:4586 och L2023:6618
<i>Koordinater:</i>	X645915 / Y6546144
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmättningsmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga utöver denna rapport föreligger
<i>Fynd:</i>	Fynden FI-2 har gallrats.

Bilaga 1. Schakttabell

Samtliga schakt hade en undergrund av lera där inte annat står under ”Anmärkning”.

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Djup (m)	Area (m ²)	Anmärkning	Objekt	Anläggningar
100	Hagmark	0,3	22	–	6	–
104	Hagmark	0,3	17	–	6	–
108	Hagmark, sydsluttning	0,35	17	–	6	–
112	Höjdläge i åker	0,3	24	Fynd av kritpipa (F1) och slagg	2	–
116	Höjdläge i åker	0,3	26	Fynd av flintgods och järnspik	2	–
120	Höjdläge i åker, syd impediment	0,4	18	–	1	–
124	Höjdläge i åker, väst impediment	0,4	19	–	1	–
128	Åker	0,35	28	–	3	–
136	Åker	0,35	27	–	3	–
148	Åker	0,35	24	–	3	–
158	Åker	0,6	23	–	3	–
162	Åker	0,5	23	–	3	–
208	Åkermark norr gravfält	0,4	20	–	5	–
212	Åkermark norr gravfält	0,4	19	–	5	–
224	Åkermark norr gravfält	0,4	22	–	5	A228, A240
250	Åkermark norr gravfält	0,4	27	–	5	–
254	Nordsluttande åkermark	0,4	38	–	4	–
258	Nordsluttande åkermark	0,4	25	–	4	–
262	Åkeryta mellan två impediment	0,35	25	–	4	–
266	Svagt södersluttande åkermark öst ett impediment	0,5	18	–	7	–
270	Svagt södersluttande åkermark öst ett impediment	0,4	25	–	7	–
280	Svagt södersluttande åkermark öst ett impediment	0,4	31	Undergrund av siltig morän	7	–
284	Svagt södersluttande åkermark	0,3	31	Undergrund av mycket ljus lera	8	–
294	Svagt södersluttande åkermark	0,3	24	Undergrund av mycket ljus lera	8	–
298	Svagt södersluttande åkermark	0,5	18	Kol i nedre delen av matjorden på flera ställen.	8	–
302	Svagt södersluttande åkermark	0,3	18	Undergrund av ljus silt	8	–
306	Åkermark	0,45	17	–	9	–
310	Åkermark	0,45	18	–	9	A314, A322
331	Åkermark	0,45	11	–	9	–
335	Buskage i åkerkant	0,3	16	–	14	–
342	Skogsmark	0,4	24	Skogsmylla, ej bearbetad mark.	14	–
352	Åker	0,35	26	–	10	–
400	Åker	0,4	25	–	10	–
408	Åker	0,4	19	–	10	–
420	Hage	0,45	27	Mycket mager men tjock matjord	11	A412
428	Impediment	0,25	14	Skogsmylla, ej bearbetad mark.	13	–

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Djup (m)	Area (m ²)	Anmärkning	Objekt	Anläggningar
432	Impediment	0,25	16	Skogsmylla, ej bearbetad mark.	13	–
445	Åker	0,4	14	–	12	–
449	Åker	0,4	18	–	12	–
457	Åker	0,35	18	–	12	–
461	Åker	0,35	16	–	12	–
465	Åker	0,35	16	–	12	–
469	Åker	0,35	17	–	12	–
473	Åker	0,35	15	Undergrund av siltig lera.	12	–
479	Åker	0,5	18	Tegelbitar i matjorden.	12	–

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl nr	Typ	Fyllning	Beskrivning	Längd×bredd (m)	Schakt	Objekt
A228	Grop	Lera	Inslag av skärvig sten och kol i fyllningen. Fynd av föremål av smidesjärn (F2).	0,7×0,7	224	5
A240	Grop	Lera	–	0,65×0,45	224	5
A314	Stolphål	Lera	Skoning av tre stenar upp till 0,15 m stora.	0,3×0,3	310	9
A322	Stolphål	Lera	Skoning av tre stenar upp till 0,3 m stora. Kol i fyllningen.	0,45×0,45	310	9
A412	Härd	Lera	Skörbränd sten 0,1 m stor, bränd lera, kol och sot.	0,58×0,38	420	11

Bilaga 3. Fyndtabell

Fyndnr	Sakord	Material	Del	Vikt (g)	Antal	Antal fragment	Anmärkning	Gallrat
F1	Pipa	Lera	Skaft	1	1	1	Fragment	Ja
F2	Föremål	Järn	–	20	1	1	Kraftigt korroderat. Fragment	Ja

Bilaga 4. Schaktplaner

